

Живојин И. Савић

ИЗВОРИ И МОТИВИ ПЕСНИКА АНТУНА БРАНКА ШИМИЋА

Први мотив и прва мисаоно-емоционална преокупација А. Б. Шимића била је С М Р Т.

Постоји једна никад не негирана, никад не игнорисана стварност, стварност изнад свих других стварности којих је постало свесно људско сазнање, а то је смрт. Смрт је последња и дефинитивна стварност и пројекција свега што постоји или егзистира, сем за Бога (за песника Шимића Бога има!). Бог је изван ужасавајућег процеса смрти. Он је негација смрти, смрт Смрти. Дучић каже да смо све чињенице које сачињавају реални свет понаизмишљали, створили сами, осим смрти, коју нисмо измислили. („Једина си коју нисмо измислили сами“). Смрт је непобитни факат, стари закон, све остало може бити плод наше маште.

Са том гвозденом стварности морао је да се сусретне и мисаони песник Шимић. Али, док су неки покушавали да је пренебрегну, да је прећуте, да је игноришу окрећући поглед само животу и његовим феноменима и манифестацијама, други су само констатовали чињеницу, па мало туговали, мало западали у меланхолију, или понављали стереотипне и банализоване изреке и поуке. Бранко је, међутим, осетио недољиву потребу да се одреди према СМРТИ, па је читао о његово песничко дело заузимање става према смрти.

Шимић осећа процес смрти као нешто трајно, непромениво, неизмениво, као кобни процес трулења, распадања, растакања молекуларних и атомских веза у свему што је материјално. Човек је, по њему, синтеза духа и тела, а пошто је тело материјално, оно је од самог почетка заражено смрћу. Зато Шимић пева:

Смрт није изван мене. Она је у мени
од најпрвог почетка: са мном расте
у сваком часу.

Једног дана
ја изостајем

а она расте даље
у мени док ме целог не прерасте
и стигне руб мене. Мој свршетак
њен прави је почетак:

кад краљује даље сама.

(Смрт и ја)

Шимић је још пре појаве егзистенцијализма као философско-књижевне школе почео да тражи есенцију у егзистенцији и при томе је увек као суштину свега постојећег налазио смрт. Смрт је присутна, макар само имплицитно, у свакој његовој песми, али је у неким она основни мотив и садржај (нпр: Укоп друга, Смрт, Смрт и ја, Тело и ми).

Одређујући свој однос према смрти Шимић се углавном држи хришћанске, тј. религиозне концепције: дух је бесмртан, али је тело подложно трулењу, распадању. Невоља лежи у факту да је дух (наша душа) заточеник тела. Заробљени дух тежи да се ослободи тела, као змија своје кошуре и да се тако удаљи од процеса смрти, али не успева до једино у сну. Тако је за Шимића тело тамница духа, као што је за Диса цео живот на земљи само тамница наше духовне личности. Шимић пева:

..... Ја живим у лешу.
И тело ми се гади. Може ли се како
оделити од тела, бити чист од тела?
Тело је терет, туђин, трулост.
Ја бих га радо оставио негде.
И утекао од њега, одлетео за увек у слободу.

Међутим иако је Шимић прихватио психосоматски дуализам као што то чине све религије на свету, он нема хришћанско схватање односа духа према телу. Хришћанство се залаже за примат духа над телом, за триумф божанске искре у нама, да се та божанска искра не угаси у мочвари страсти и греха, али хришћанство не допушта гађење према телу, одвратност и непријатељство према њему. „Тело је храм душе” каже хришћанство. Међутим, Антун Бранко Шимић изјављује:

„И тело ми се гади” ..... и пита се протестно:
„О, ко ме споји с овим туђином у једно?”

По хришћанској догматици — људи ће на дан Страшног суда васкрснути у телу, па ће и тело, а не само душа, имати удела у будућем вечном животу, јер се Исус Христос узнео на небо у своме обоженом телу. Зато је дух дужан да се брине о свом телу. У овоме се Шимић разликује од есхатолошког схватања односа духа и тела, међутим он добро запажа напад греха који преко тела и телесности прети да умртви дух, да га трајно веже за земљу, што у крајњој последици значи да га убије, разори и онемогући му повратак у божанску плирому. Човек се коначно огрехови или коначно обожи. Цео наш живот је у колебању између ова два полуса: смртна земља или живот вечни.

Тело: тежина држи ме за земљу
И одвуче ме у њу свега, без остатка.

Он запажа:

Кроз моје жиле тече отров што га попих
У насладама, у ноћима пјаним.
И отров трује. Тело труне. Ја живим у
њему.

Зато он хоће да приђе младој жени која му се уз кревет сме-
ши, без тела:

Како бих дошао до ње сам, без тела?
Не могу из њега. Не смем да је такнем.
Мој додир, као додир смрти, сеје свуд расуло.
У сну се развојимо. Ипак сам се отиснуо,
лебдим.
И хоћу да полетим, да прхнем —
И пробудим се: лежим у свом лешу.
(Тело и ми)

Влатко Павлетић (Збирка поезије „Хрватски песници између
два рата” стр. 99) тврди да су Шимићеве „теме везане за тајну одно-
са тела и душе”. „Шимић је читавим бићем уроњен у сферу **ДУХА**,
али у исто време згранут трагиком постојања и неминовног пропада-
ња **ТЕЛА**”.

Шимић је у сваком телу видео смрт. Он својим погледом види
кроз кожу трулење и ништавило.

Овај однос **ДУХ — ТЕЛО** јесте други важан мотив Шимићеве
поезије.

Шимић у песми „ПЛЕС” констатује на почетку да „гола тела”
„радост плешу” а на крају песме та млада људска тела „ужас пле-
шу”. Шимић је покушао у неким песмама да разголити тело не само
скидајући са њега одећу, него и кожу — да би испод ње сагледао
процес распадања ћелија и гашења физиолошког процеса. То је и
упрошћавање феномена живота, његово свођење на телесну механи-
ку. Тело је оглашено и приказано као поприште драме живота и смр-
ти; поприште борбе између Живота и Смрти. Тако је песник умањео
и вредност и суштину љубави: кроз „кожу очи виде лијепо женско
тело, духовни поглед назире обресе скелета” (В. Павлетић). Зато Ши-
мићеве љубавне песме нису ни идиле ни дитирамби; то су, напротив
веристичке драме: сукоб непрестани. Песник више пева о љубомори,
а не о правој љубави; он говори о губитку љубави, о неком понира-
њу у песак свакидашњице а не о њој као извору среће. Јер и љубав
умире, гаси се, бледи и ишчезава из људске душе. Тада је замени
љубомора, а она је посебан вид умирања, својеврсна пројава смрти.

„Над снежном земљом
плаве звезде.
Твоја кућа стоји на крај шуме
Ја идем к Теби.

Да ме какав вук не нападне из таме?
Тихо шушти снег под мојим корацима.
Ту сам!
Твоја кућа стоји ограђена.
Сва су окна застрта.
Пред вратима не видећи мене
стражи пас.
Само један прозор црвен гори
Ја знадем све
и идем натраг
мртав
и у лицу бео као снег.
(Љубомора)

Љубав није била за Шимића радост, ни узлет у небо на крили-
ма среће, не, она је за њега била мука духу, мучнина. Он пева:

Моју је душу измучила љубав
Моја је душа болесна
и снови.
Не будите је: свака мисао боли.
(Зима)

Код романтичара љубав се везивала за пролеће, за бујну приро-
ду. У Змаја цвркнут ласта, пољски цветићи, мирисом натопљени ла-
хори и ноћ пуна месечине изазивају љубавну жудњу и љубавни не-
мир, чежњу. Код Буре се на љубавни састанак иде кроз густо зеле-
нило грања и пада на мекани застирач бујне траве; код Дучића љу-
бав цвета на обалама мора или у раскошним салонима дубровачких
госпара, али у Бранка Шимића љубав асоцира на зиму. Зима и ње-
на стакласта укоченост је слика, веран одраз песникове душе изму-
чене љубављу као узалудном полету у пределе среће. Шимићева љу-
бав помало подсећа на Ракића, који упозорава драгану на „крваве
очи и стиснуте сузе.” Шимић упозорава на слично расположење:

„Моја је душа тамно голо језеро
у хладном белом дану
Не лете изнад воде бели галебови
Не шуме испод неба плави облаци
О како стоји све
Укочено оштро бело!
На близе куће небо пало
На куће небо наслоњено снови
Пустите нека данас стоји све и снови
Данас сваки покрет боли.
(Зима)

Ни Шимића, као ни Бодлера, ни Ракића, љубав није спасавала од црне слутње и авети смрти. Смрт је као страشان полип пружила своје лепе пипке, краке и сваки часак улови по коју жртву и испије јој крв. Смрт свуда вреба, њене су мреже разапете над свим вицима па људи као беспомоћне муве падају у те мреже. Зато љубав не спасава, само за тренутак успава болну мисао о смрти, пружи нам благи санак између два реска бола. Зато је љубавно осећање Шимићево дисциплиновано и прилично укроћено. Он не моли као Ракић:

„Упиј се у мене загрљајем једним” . . .

Шимић је гвозденом вољом кидао ове мисли, ове емоције, ове страсти. У песми „Љубав” он пева:

„Згаснули смо жуту лампу
Плави плашт је пао око твога тела
Вани шуме облаци и стабла
Вани лете бела тешка крила
Моје тело испружено подно твојих ногу
Моје руке свијају се жуде, моле,
Драга нека твоје тешке косе
Кроз ноћ завијоре, завијоре
Кроз ноћ
Косе моје драге дубоко шуморе
Као море.

(Преображење)

Интересантан парадокс — песник који је својом мишљу био духован — тако често говори о телу. За себе не каже — ја — него „моје тело”, за — ти — „твоје тело”, „њено тело” и сл. Тела се спајају у љубавном грчу, али су душе оне које се траже у простору. Душе се дозивају.

Мора се ипак признати, ма колико да смо реалисти и емпиристи, живот наш не чини само оно што је на јави доживљено; половину, и више од половине, наш живот сачињава и испуњава просањано, промаштано. А „сан о срећи” често је „више него срећа” (Дучић). Срећа је увек плава легенда, она или припада прошлости и живи у успомени, или се крије у будућности и живи у чежњи. Ефемерна садашњост никад не припада нама. — Стварност није лепа, лепе су илузије и химере. Ту је мисао песник изразио у песми: „Жене, младићи, лето”:

„О подне се на шеталиште слете многе жене
 — О одакле све дођу? —
 ко јата тица
 што испод плавог неба к нама на земљу се спусте
 жене шуме
 кроз летњи зрак и душе сањарских младића
 и лаки кораци им носе лака тела
Не, жене нису с ове земље!
Већ то су издан небројених плавих ноћи наше младости
беле чежње израсле из тела
 О жене
 за вас
 растворили смо дворе наше младости!
 Ал корак жена звони туђ и далек
 све жене опет оду ко јата тица
 што исчезну за плавим завесама лета
 ред стабала висок сам корача. —

— : —

Шимић је ипак био дете једног доба, син свога доба, формиран у истој духовној атмосфери у којој су се формирали и други експресионисти и модернисти: Момчило Настасијевић, Сибе Миличић, Добриша Цесарић и др. У ово исто доба Ракић је зажелио да све радости и све туге иживи у једном трену, да му се сви дани слију у један продужени дан, да се живот доживи у највећој згуснутости. Сличну жељу изразио је и Бранко Шимић у песми: „Једанпут”

Жено
 што из беде нашег свагдањег живота
 очајне и кротке очи дижеш к мени
 Сав овај живот . . . ох, сав овај живот
 жено
 једанпут отсвират ћу на харфи
 и кад после харфе
 проговоре ћутке наше душе
 Знаш ли што ће говорити?
 Како бесмо срећни. Како бесмо срећни.
 (Преображење 1920)

Ако бисмо сада направили малу дигресију од основне теме коју доказујемо и развијамо у овом саставу, онда морамо уочити сличност између два религиозно - рефлексивна песника овог доба: А. Б. Шимића и М. Настасијевића. Оба желе да продру у суштину материјалних облика, облика у којима се открива материја: органска и неорганска. Од жене и птице, до ветра и камена. Камење је наша браћа и сестре — крећемо се од камена до камена, од честице неорганских састојака и враћамо се поново у њих, иструлели, хемијски разложени на честице, на минералне соли, бар једним својим делом; оним што

чини наше тело. Никад раније песник није био загладан у симболику камена, у његову тајанствену суштину, а сада Настасијевић и Шимић осећају мистични смисао камена, симболичност окамењености. Оба песника настоје да у песничком изразу остваре сажетост, збијеност камена.

Камен уме и може да ћути; у томе је његова снага и његова тајна. Читава васиона је скамењено ћутање. Космос је празан — планете су осветљене камене кугле. Звезде су ушорене камене кугле. Брегови су нарасло камење. У васиони само човек говори, само он ремети ћутање. Животиње се „гласају”, дају глас од себе, али мисао претворена у реч привилегија је човека, али и одраз његовог трагичног положаја у камењу, у васиони. Човек је поремећај, аномалија природе, аномалија у неорганском свету. Зато свако његово жонглирање делује као дисонантно кретање у вечној симфонији ћутања. Човек треба да се креће кроз живот као самосвесни, себесвесни камен и речи да су му као пуцкетање варница изазваних из камена, при судару камена о камен. И Шимић и Настасијевић презиру тираде и филипике.

Човек је дужан не само да регулише своје односе са другим људима, са птицама, бубама и животињама, него и са мртвом природом. Кад упореди себе са њом, схватиће колико је неодржив у мртвој природи, „слаб и кратковек”, како би то рекао Андрић. Небо високо, земља тврда, а човек заточеник у простору и времену. Из ових медитација Шимићевих родила се песма:

Песма једном брегу

Тај брег, на којем често мирује мој
поглед
док седим сам у соби! Пуст је. Ту
не расте ништа.
Тек камење се голо плави.
Ми гледамо се неми. Брег и човек.
**Ја никада нећу знати где се
састаје наш различити смисао.**
Под брегом вода тече. И људи се муче с родом.
Брег стоји, плав и висок, сусед неба.

Ми растат ћемо се тући један другом.
Ја умрет ћу. Брег се неће маћи,
та плава скамењена вечност.

II.

Друга истакнута тема Шимићеве лирике је **осећање самоће**. Шимић је сам рекао за песме певане у доба мисаоне стасалости и зрелости да су то „песме једног самог човека у свемиру. Ова самоћа о којој ја говорим је судбина”. Самоћа је судбина скоро сваког човека, а не само изразитог усамљеника Шимића, јер човек се

сам раба, сам проводи читав свој век и сам умире; свако живи само свој живот и иде путевима личне судбине. А Шимић је индивидуалист, премда је обрађивао и неке социјалне мотиве. В. Павлетић добро запажа да је Шимић бунтовник, „али он се буну против неправедног поретка у свету у име **ЧОВЕЧНОСТИ** и **ЧОВЕКА**, а не у име **ОДРЕБЕНЕ КЛАСЕ** експлоатисаних. Не пева о беди изабљиваног радника већ о беди сиромаша.” Он није на овом свету, јер тек „у смрти сви се изједначујемо”. Он није борац за материјално благостање на земљи, већ за слободу духа, залаже се за „духовно у коме је све обухваћено” (В. Павлетић). У овом свету песник се осећа као месечар. Он лебди над појавама овога света:

Бог ноћи
месец
саће с неба
и докорача лагано до моје куће

Полако он се успе на мој прозор
и спусти поглед на ме

Он мами мене у ноћ
Ја устајем . . . и моје лице бело
смеша се

Корачам санен рубовима крова
и шетам кроз ноћ у висини
— мене држе меке руке месеца

О тако лак сам . . . неземаљски . . .
лебдим
и могу стати на лист стабла
Не зовите ме: глас са земље
смрт је мога небеског бића

Високо изнад земље лебдим лагано кроз сфере.
(Месечар)

III

БУНТОВНИШТВО је трећи извор инспирације, трећа тема Шимићева.

Као ни други мисаони песници, ни Шимић није хтео да постане вођа сељака, или народни трибун, или идеолог било које класе или сталежа. Међутим, нагнут над судбином човека у овом свету, бринући за његову људску судбину, Шимић није могао да прећути неправде и насиља, беду потлачених, „понижених и увређених”, него је изразио своју самилост и саосећање према поробљеним људским створовима. Тако се јавио низ песама са социјалном тематиком, испеваних у интонацији бунта, негодовања. Такве су му песме о гладнима:

Глад вуче подне ближе
и из нутрине празне тело тужи и цвили
Ал подне стоји
неумољиво, далеко

О ћути јадно тело
заборави јело
и једи стрпљење!

Да тело може барем издахнути!
У задњи час донесе увек подне окрепљење
И тело мора увек да трпи и стење
разапето између два поднева

О ћути јадно тело
заборави јело
и једи стрпљење!

(Сиромаси који једу од подне до подне)

Па и тај ручак је такав да га се сиромаси стиде. Стиде се брачни другови!:

Једно пред другим стиде се да седну
за такав ручак

И докле једу боје се
да не би једно другом живот појели.

Кад устану од стола,
тишина и тежина
Гађење пред самим собом
Унакази оба двома лица

и свако мисли да је другому убица
и да је крив што тече кроз његово
тело —

кроз другог
(као да је једно друго јело)

Беда и невоља сиротиње окренула је многе реалистичке песнике од Бога и покренула их на акцију, на револуционарну акцију, на стварање друштва једнакости, одбране људског достојанства. Бог је тада постао сметња да се обезбеде права најбеднијих. Бог би морао да буде жалостивија срца, да буде Бог љубави и милосрђа, а показује се као индиферентан према страдању понижених и увређених. Зато песник очајнички пита:

„О Боже, ако јеси, видиш ли ти с неба ове жене
Што хрпама се купе испред уреда и дршћу испред
власти?

У прњама су многе и све с погледом к'о у сну:
Обазиру се к'о на неког што ће доћи и одатле
их спасти.

Просте жене дрхте пред уредима и представницима власти, многе се у страхопоштовању на смрт преплаше и онесвешћене падају. Жао је песнику простог и заплашеног света:

„О Боже, ако јеси, зашто пушташ ове жене
— Што веће су безброј пута испред правде ове власти
Ужаснуле се, посумњавши и у те и у правду
И да ће одатле их спасти. —
О Боже, ако јеси, зашто пушташ ове жене
Да стоје тако изгубљене пред животом?

Пред оваквим проблемом неискусни Душан Васиљев отишао је у негацију егзистенције Бога, међутим, медитативнији, дубљи, упућенији Б. Шимић, полазећи од беде и страдања бедних и многострадалних људи дошао је до теолошког постулата — да је Бог неопходан баш због невољних и уцвељених на овом свету, јер само Бог може да јемчи правду и награду онима који су у овом свету били опљачкани: материјално и морално. Без Бога они су потпуно промашене, изигране егзистенције. Бог је, по Шимићу, Бог напаћених и измучених душа. Јаднике и убоге — може спасти само Бог:

Кад гледам њих ја поверујем
да јеси и да те мора бити,
и да је осим овог један други свет
у који ћеш их једном избавити.
Јер зар ће ове речи заувек угаснути у гробу
не угледавши никада правде
И зар ће ова тела,
на земљи испаћена у земљи бити земља,
и неће се узвисити међу звезде?
Зар може бити
да за њих нема уточишта изван моје песме?

(Жена пред уредима)

Да се поверује у бесмртност живота уопште, у бескрајну, вечну траку живота, ток живота у материји довољна је емпирија, али да се поверује у личну бесмртност, у бесмртност нашег непоновивог Ја, у бесмртност наше душе, емпирија није довољна.

Изгледало би да смо омеђени фактом рођења и фактом смрти. За веру у личну бесмртност потребна је вера у Бога, у Бога који кара и кажњава, помаже и брани, хвали верне и осуђује непријатеље вере. Бог је јемац наше неомеђености, наше вечности. Ако Бога има, онда постоји стварно само рођење, а смрт је привид. Ко ће ако не Бог наградити сва наша одрицања, сва страдања у овом свету? Ко ће наградити врлину а казнити порок, грех и злочин? Бесмртност је могућа једино у Богу, а ако нема бесмртности, онда су понижени двоструко изиграни: и у овом и оном свету. Шимић је дошао до ове констатације и зато пита:

Зар ће ова тела
На земљи испаћена у земљи бити земља
И неће се узвисити међу звезде?

Тако се поново враћамо на појмове: Бог и смрт.

Шимић је у есејима писао: „Ја певам о смрти, али не решавам проблем смрти”. В. Павлетић на то додаје: „Он није решавао ни проблем Бога, он је само у низу песама варирао свој однос према Њему, идући од потпуне скрушености до изазовног препуштања скепси и неверици под „празним небом”. Од Бога, каже Павлетић, Шимић не очекује оно што очекује обичан верник, он не тражи спасење, ни одговор о коначности или бесконачности свемира; он у Богу тражи саговорника, он Богу поставља питања, води дијалог на висини уметника. Међутим, ипак излази да је А. Б. Шимић ипак примио Бога из истих разлога из кога Бога примају и траже сви други људи; туберкулозном песнику, који умире у 27. год. живота, Бог је био насушна потреба његове намучене душе. Ако се има уверење да се живот наставља и после смрти — лакше се иде у наручје смрти, гроб изгледа мање мрачан и земља лакша. Као некада Дидро, Шимић је најзад нашао Бога, нашао га је у себи, у стварима и бићима у свету, у сунцу и звездама, у цветовима и цвркату птица.

Не тражи Бога мишљу: у празнини
у којој се мисо, тамна сенка, губи
уза те Бог је, увек у близини
у стварима око тебе, у звуку и мuku
Бог ти увек најближи од свега
Дираш га руком, гледаш га у боји неба
Бог ти се смеши из једног драгог лица
и плаши те из сваке ствари: нема тајне
Не пружај мисао у празну даљину
Уза тебе Бог је. Отвори сва чула:
На тебе светлост с летњег неба пљушти
Бог око тебе сја, трепери, мирише и шушти.

(Наћени Бог)

Морамо се сложити са М. Ристићем који је и лично познавао песника, да је Шимић „дуго тражио Бога, и био заиста оно што се зове „боготражитељ”. Он је осећао космичке зевње, он се као уман човек нашао пред енигмама које траже решење или се излуди. Ристић има пуно респекта према спиритуалисти Шимићу и његовим дилемама и духовним мучењима. Само вулгарни материјалист би могао да му се руга. Ристић наводи Добришу Цесарића који о Шимићу пише да „зацело није нико у читавој југословенској књижевности више од Шимића размишљао и певао о Богу”, али он то објашњава чињеницом да је Шимић Херцеговац а то је крај „чији младићи примају науку од Фрањеваца Широког Брега.”

Шимић је учио ниже разреде гимназије у Широком Брегу код фрањеваца, а и у Загребу се кретао међу свештеницима и у њиховим листовима објављивао песме и фељтоне. Међутим, Цесарић допушта да је на религиозна осећања Шимићева деловао и немачки експресионизам, јер се у експресионистичкој лирици Немачке често сусрећемо са песмама о Богу и изразима религиозних осећања. Шимић је преко часописа „Штурм” упознао и заволео немачку експресионистичку лирику, међутим, касније, под утицајем Карла Крауса, почео се ослобађати религиозности, мисли Д. Цесарић. Тада он не пише химне божанству већ исказује извесну дозу сумње, скепсе. Том приликом, мисли Цесарић, ишчезао је појам Бога из његове поезије, јер је песник утврдио да је „небо празно”. Касније он долази до пантеизма, који је изражен у песми „Нађени Бог” и у својој последњој песми „Враћање сунцу”.

Ми се не можемо сложити са неким од поставки Д. Цесарића са којима се солидарисао и материјалист М. Ристић. Прво, религиознији и страственији „боготражитељи” били су Његош и М. Настасијевић. На Његоша нису утицали фрањевци, на њега је утицао свемир, апсолут, битије -- (в. Луча Микрокозма) „из звезда је учинио своју теологију”. Ипак, Његош је по професији био монах и владика, али Настасијевић није био никакав теолог, нити је васпитаван од теолога и монаха. Настасијевића је, што би рекао Н. Велимировић „религија снашла”.

Друго: Не би се рекло, нема сигурних индикација да се Шимић „ослободио” религије, пошто је „открио” да је „небо већ давно празнина”. Сумња није доказ ослобођености религије; сумња је увек била сенка вере и религиозности, али свака сенка постулира, претпоставља предмет од кога потиче.

Тражећи Бога Шимић је настојао, између осталог, да се измири са смрћу, која га је стално опседала. М. Ристић добро запажа: „Требало је, што пре, престати тражити Бога, тојест наћи га...” Ристић је при томе изрекао једну површну „француску” мисао да свако размишљање води сазнању да Бога нема. Као да Кант није умео да „мисли” кад је дошао до сазнања да Бога има. Или је можда Достојевски неправилно мислио када је Бога не само нашао, већ постао апостол деветнаестог века. Тако исто Кјеркегор. И Лав Толстој, који није био православни мислилац, не може без Бога. Он се исповеда: „Ако је један човек само научио да мисли, свеједно је шта мисли, он уствари увек мисли на своју сопствену смрт. Сви филозофи су такви били... А каква истина може постојати ако постоји смрт?” То је дубинска мисао: без Бога смрт је свемоћна, уз Бога смрт је привид, смрт је усмрћена, смрт је испражњена, немоћна, смрт означава само да је испит за вечност успешно положен. Да ли је млади Шимић доспео до Толстојевог схватања значаја смрти или је потпао под утицај јефтиног, вулгарног, материјализма Дарвина уопште није значајно, значајно је то што се никако није приволео овом свету, што га није усвојио, што му се није предао као последњој и јединој шанси. Осећао се туђинцем у овом грешном свету. Прави завичај слутио је негде ван ове „воденице смрти”. Зато се растајао од овог света, од свог тела, од себе самог:

Ми стојимо на рубу света
и гледамо у западање звезда у дубине ноћи
са звездама и ми западамо
Ми стојимо већ на крајњем рубу себе
Ко испред нас невидљиво земљу макну
да је већ далеко видимо као звезду?

Рушимо се вечно
Наш је пут без дна и падање без гласа.

(Растанак са собом — 1920)

Узалуд се М. Ристић труди да га прикаже као човека који се ослободио „теолошких небулоза“, и да је своје коначно „вјерују“ изнео у песми „Земља“:

Толико столећа су народи у небо веровали
и овај свет им беше кратко боравиште
иза којег их вечни живот чека

Толико столећа су народи у небо одлазили
Сеоба милијуна с ону страну звезда
Ко птице душе су се дизале са земље
у вечност

Животиње и биљке само
остајаху са камењем на земљи
заувек

Ал' вере поумираше све једна за другом
и сазнаћемо: нема неба
ни уздигнућа ни узлета ни ускрснућа
и сваки узлет опет свршава на земљи.
На земљи нам је остати заувек
Животиње и биљке наша су родбина
и камен само наш најдаљи брат
У смрти сви се изједначујемо.

Међутим, то је само тренутно расположење, мали пркос Вечном и Бескрајном, срдите речи немоћног детета, и из тога се не да ништа уопштити ни запечатити, јер је песник и после 1920. године певао о свесном ћутању Нечега:

Не, то сад није зверка, то сад човек јечи
и муца и бунца оставши без речи
пред нечим што ћути.

Песма „Земља“ — је јечање, муцање и бунцање пред **Нечим** што ћути, пред неком невидљивом силом, што нас држи у загонеткама. „Међутим, осиноо противљење Богу доживљава се увек као сопствена немоћ, јер „Бог се гордима противи а смиренима даје благодат“.

Занесени Шимић у једном тренутку покушао је да буде горд, па је тада и написао стихове:

„Човече пази
да не идеш мален
испод звезда!”

(Опомена)

Међутим, можда је имао у виду да је човек створен „по лику Божијем” и да су му звезде космичка круна над главом и стога не сме бити мален јер је „Бог по благодати”. У сваком случају за Шимића је својственије апофатичко осећање Бога:

То сад ћути, ћути
и сад из дубина гласови се дижу
високо. **Молитва је.** Распеваних грла
манастир цели испред Бога клечи
И сада звоне звона. (Морам склопит очи)
Пред звоњавом се отварају ширине
ко испред светла
у простору празне
торњеви дижу гласе недостижном Богу.

Као што се Шантићу не може приписати ни пребацити атеизам зато што његов „распети Бог” ћути „док клече пред њим „мршаве главе” и „ишту”, моле, тако се ни Шимићу не може импутирати атеизам и материјализам зато што му се каткад чинило да је „небо празно”, да су молитве састављене од „празних гласа” — и да ће по смрти његовој вратити сунцу оно што је од њега добио.

По тој логици и хришћанско опело би могло да послужи против Бога и Цркве, јер се у њему пева: „Земља јеси и у земљу отидеши”. „Живот наш увене као трава и као дим ишчезава”...

То што је песник покушао да смирено, разборито пропрати физиолошке промене у часу смрти, још није доказ атеизма његовог; то је само покушај да се храбро опише процес телесног умирања, и стога се не слажемо да је то „Химна смрти”, пре бисмо могли рећи да је то презир према смрти и њена демистификација:

И смрт ће бити сасма нешто људско
На лежају се тело с нечим невидљивим рве
и хропти
и смалаксава и стење
и онда стане.
Ко кад машина стане. И стоји. Ни мацац.
И људи у то што се збило гледају као у неки
свршени посао
и подижу се од стола
а слушкиње се управ тад највише узраде
Мати ће живински крикнути
отац заћутати
и буљити немо целог дана.

(Смрт)

Ристић каже да је већ сама свест да морамо умрети, да умиремо уствари сваки дан, већ једна врста, један вид победе над смрћу; јер са смрћу престаје живот који иначе значи гомилу бола и горчина посуту озго са мало меда радости. Човек, каже Ристић, носи у себи „наклоност ка смрти”, а ову мисао он позајмљује од Жана Касу-а. Песници разоткривају ту наклоност, малтене заљубљеност у смрт: „...они су узели на себе осећање свеопштег нестајања”. Певајући о смрти песници нас индиректно позивају на радости живота, на живљење пуном мером, пуним 'капацитетом. Каква жонглерија! Плева речи, речи без сваке садржине! Да ли Ристић заиста не зна или неће да зна да је човеку срце жудило за бескрајним неомеђеним животом, *in infinitum*, па макар он био и оскудан, цмигљав, али живот и да се из те чежње човекове рађала религија и да ће то осећање гађења и језе пред мрачним тајанством смрти бити вечити, непресушни извор вере!

Од вајкада песници и филозофи материјалисти верују да је смрт јача од живота и зато нису могли да осмисле човекову жеђ за бескрајем раја. Само вера у Христово васкрсење ослобађа људе од тираније смрти и том вером у загробни живот вечни ми „убијамо” смрт и као мисао и као емоцију.

Дучић је певао да има „болни сан о бескрајности”.

М. Ристић, ослањајући се у извесној мери на предговор Жан-а Касу-а књизи **Три песника (Рилке, Милош, Мачадо)** сугерише једну сумњиву панацеју да се угуши страх од смрти (не да се смрт „разори” како то певају хришћански песници у вези са Ускрсом) него да се помиримо са смрћу.

По оваквом схватању људи нису несрећни што умиру, него што смрт тако споро, безвољно долази, што се нећка, те је песници, у своје име и у име свих људи, моле да што пре дође. Песници су, овде, зато да нам омиле смрт, да нам је препоруче и посредују између нас и смрти, као проводације између момака и будућих невеста.

По логици већине нормалних људи човечанство у току многовековне историје борило се против болести и смрти, а за живот. Из те тежње настале су и из ње црпу своју снагу све религије света (сем будизма).

Атеизам је тужна и неутешна филозофија — тврдио је А. С. Пушкин. И Жан Касу признаје да се без Бога „тешко прилагодити клими наше горке постојбине”. **Човек се још никада није радовао смрти као смрти.** Али хришћани кова светог Павла и мученика светог Авакума Београдског могу да се обрадују смрти као добитку, као прелазу у Христово царство „где нема болести, ни туге, ни уздисања, него живот бесконачни” ... Наш млади песник Шимић ако и није био херој вере да зажели скоропостижно преселење на небо, био је човек већине — није прижељкивао смрт и тихо се молио:

Боже
који си ме до овога часа довео невидљив
води ме и даље концу мојих жеља
Не остави ме
уморна и сама насред пута
Образи су моји бледи
и моје мисли немоћно ко моје руке висе
Боже
дај да ново плаво јутро
из умора дигне моје мисли
да кроз бледе руке прође млаз црвене свежје крви
Буди
над мојом главом моја пратилица звезда.

(Молитва на путу)

Шимић је могао да се скептички понесе према неким верским догмама, али није престао да религиозно мисли и осећа; није се „ослободио” религиозности:

Ми смо жеље Бога спуштене до земље
— Бог хоће
све бити и све живети —
У Бога ми се увек натраг повраћамо
Земља: кратки излет.
(Откупљење)

Ни песма „Смрт и ја” још не значи измирење са смрћу као потпуним ишчезавањем, то је само откривање сазнања да смо још у моменту зачећа, у материној утроби, заражени бацилима смрти. Живот и смрт су у односу као предмет и његова сенка. Живот **ј е с т е**, живот **п о с т о ј и**, а смрт прати као сенка то што јесте. Живот је тежња да се из непостојања пређе у Постојање, а смрт је опирање тој тежњи.

Смрт је, и по науци, немоћна да уништи постојање саме материје; она разара њене облике и предмете, али „материја увек постоји”, кажу материјалисти философи и научници. Међутим, смрт још мање може да разори духовне суштине, да разори духовне егзистенције: дух, душу. Тако треба и схватити Шимићеву песму —

„Смрт и ја”

Смрт није изван мене. Она је у мени
од најпрвог почетка: са мном расте
у сваком часу

Једног дана
ја застанем
а она расте даље
у мени док ме целог не прорасте
и стигне на руб мене. Мој свршетак
њен је прави почетак:
кад краљује даље сама.

За Д. Цесарића Шимић песник је био очајнички крик у ноћи историје. За Тина Ујевића песник је изгубљена и немоћна скитница, б р а ћ а г а, онај што се потуца од немила до недрага и што гори „као кријес на бријегу”, а за А. Б. Шимића „песници су чуђење у свету”. Они се, као опуномоћени делегати човечанства, чуде свету и појавама у њему:

Песници су чуђење у свету
Они иду земљом и њихове очи
велике и неме расту поред ствари
Наслонивши ухо
на ћутање што их окружује и мучи
песници су вечно трептање у свету.

Опажајући у дивљењу и чуђењу, запрепашћењу и радосном клику — свет који их окружује, они то запажају себе у свету и одређују свој однос према њему. И обрнуто, кад говоре о себи, приказују као кроз призму цео свет у огледалу њихове душе и опет одређују однос света према њима, песницима. У њима свет долази до самоизраза. Песник пева највише о себи (чак и у дескрипцији) али је увек окренут свету у коме се јавља као „со земљи и видело сунцу”. Песник је не само лучоноша, него је сам запаљена бакља:

Ја певам себе кад из црне бездане и мучне ноћи
изнесем бледо меко лице у кристално јутро
и с погледом пливам преко поља ливада и вода
Ја певам себе који умрем на дан безброј пута
и безброј пута ускрснем

О Боже дај ме уморна од мена
преобрази у твоју светлу непроменљиву и вечну звезду
што с далеког ће неба ноћу сјати
у црне муке ноћних очајника.

Коришћена литература:

1. Станислав Шимић: предговор Сабраним делима А. Б. Шимића
2. Марјан Јурковић: Огледи. Поводом сабраних дела А. Б. Шимића
3. Шиме Вучетић: Антун Бранко Шимић
4. Марко Ристић: Присуства „А. Б. Шимић”
5. Радован Вучковић: Преображаји и преображења
6. А. Б. Шимић: Пјесме и проза — приредио и предговор написао Јуре Каштелан. Загреб. „Зора”, Матица хрватска 1963. године.

Summary

Zhivoin I. Savich

SOURCES AND MOTIVES OF A. B. SHIMICH'S POETRY

The author concentrates his research on the three motives of the Croatian poet Anton Branko Shimich (1898—1927): motives of death, loneliness and rebellion. He emphasizes the similarity of Shimich's existentialist meditative poetry with his contemporary Serbian poet Momchilo Nastasiyevich.

The sources of Shimich's poetry are twofold: Christian and Platonical. The death is overcome by Resurrection (so far the poet is Christian), but the opposition between the soul and body is purely platonical. The heritage of Christian motives in Shimich's poetry comes from the education that the poet received in a Franciscan high-school and from his ecclesiastic acquaintances in Zagreb where he lived. The Platonic inspiration for his poetry he got through his classical education in gymnasium.